

דתישכונ

בס"ד

פרשת וישלח, תשע"ח, מספר 1247

גיד הנֶשֶׁה – בין פולמוס לריבוי מסורות

פנחס רוט

והשרש השני הוא שלא מנעה התורה מגיד הנשה אלא מה שהיה ממנו על כף הירך, לא מה שהיה ממנו בזולת המקום ההוא, וזה מבואר ממה שאמר הכתוב "אשר על כף הירך". ואולם חכמינו ז"ל, לעשות משמרת למשמרת התורה, אסרו גיד הנשה כלו והצריכו לחטט אחריו במקומות שהוא מסתעף בהם כדי שנוציאהו בשלמות עם כל סעיפיו, ואסרו גם כן שמנו של גיד הנשה ולא הצריכו לחטט אחריו.

חכמים אחרים פסקו, שאיסור השומן של גיד הנשה איננו "מדברי סופרים", אלא מנהג, ומכל מקום הסכימו שלהלכה אפשר להקל בו יותר מגיד הנשה עצמו, ואין צורך לחטט כדי להוציא את כל השומן.⁴ אולם, דעה אחרת ומחמירה הילכה גם היא בין חכמי הראשונים, כפי שסיפר ר' מנחם המאירי בסוף המאה השלוש-עשרה:⁵

שומן הגיד מן התורה מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור. ומעתה צריך לחתוך את השומן מעקרו ולחטט אחריו בכל מקום שהוא נבלע ונשרש בבשר... ויש חולקין בזו, אלא שבימי גדולי הדורות שלפנינו יצאו בה למנין ונמנו וגמרו ששומן הגיד לא נאסר מגזרת חלב אלא מגזרת גיד, ואסרוה על ידי מעשה.

בספרו "בית הבחירה", המאירי נוהג להסתיר באופן שיטתי את שמות החכמים והוא מכנה אותם בכינויים שונים, ולכן לא ניתן לעמוד בוודאות על זהותם של "גדולי הדורות שלפנינו" שהזכיר כאן. מסתבר שכוונתו לר' משולם בן יעקב מלוניל, מגדולי התורה בדרום צרפת במאה השתיים-עשרה. מכתביו המעטים של ר' משולם, שהגיעו לידינו, נמצא חיבור

איסור אכילת גיד הנשה הוא מן המצוות המופיעות בספר בראשית, וכבר בכך הוא עורר בעיות בקרב פוסקי ההלכה ומוני המצוות.¹ יתר על כן – פרטי האיסור המפורשים בתורה מצומצמים כל כך, שהוא ניתן להתפרש באופנים שונים לחלוטין. זהו גם איסור מעשי הנוגע לאופן שבו הכינו יהודים את סעודתם. צירוף זה של עמימות מחד ויישום יומיומי מאידך היווה קרקע פורייה להיווצרותם של פולמוסים רבים בין כיתות ואסכולות ביהדות, אודות פרטי איסור גיד הנשה.²

בין פרטי המצווה, שעוררו מחלוקת במהלך דורות רבים, נמצאת שאלת מעמדו של השומן החופה את גיד הנשה. לפי המשנה (חולין ז, א), "חלבו מותר", אולם התלמוד הבבלי (חולין סט ע"א ועוד) הביא מקור שלפיו זאת מחלוקת תנאים: לפי ר' יהודה, החלב מותר ואילו לפי ר' מאיר הוא אסור. בברייתא נוספת בתלמוד הבבלי (חולין צא ע"א; פסחים פג ע"ב) נאמר כי "שמנו מותר, וישראל קדושים נהגו בו איסור".

את מסקנת התלמוד בעניין סיכום הרמב"ם כך: "וכן חלב שעל הגיד אינו אסור אלא מדברי סופרים" (הלכות מאכלות אסורות ת, א). בעקבותיו הרחיב הרלב"ג:³

* ד"ר פנחס רוט, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר אילן.

¹ ד' הנשקה, "מצוות האבות ומצוות סיני: פרשת גיד הנשה כפרק בתפיסת ההלכה של הרמב"ם", מברכת משה: קובץ מאמרים במשנת הרמב"ם לכבודו של הרב נחום אליעזר רבינוביץ, ערכו צ' הבר וכו' כהן, מעלה אדומים תשע"ב, עמ' 619–646.

² ש"ז הבלין, "הוויכוח על מקום גיד הנשה: עוד על המעשה בגאון רבי יהונתן ובמנקה", המעין נו, א (תשרי תשע"ו), עמ' 86–94; S. SZ Leiman, "Rabbi Jonathan Eibeshuetz and the Porger", *Judaic Studies* 4 (2004)

³ מקראות גדולות הכתר, מהדיר ועורך מדעי: מ' כהן, בראשית ב, רמת גן תש"ס, עמ' 200; רלב"ג, פירוש התורה, מהד' ברנר-פריימן, מעלה אדומים תשנ"ג, עמ' 414.

⁴ תוספות חולין צב ע"ב, ד"ה "גוממו"; חידושי הרשב"א, חולין שם, ד"ה "פסק". ראו גם אנציקלופדיה תלמודית, כרך ו, עמ' ז.

⁵ ר' מנחם המאירי, בית הבחירה על מסכת חולין, מהד' א' ליס, ירושלים תש"ל, עמ' שטו.

הבשר ונמצא אחריו חלב או גיד הנשה שיש מן הדין להעבירו שלא לסמוך עליו.⁸ בניגוד גמור לגישה של ר' משולם, הראב"ד ביקש להקל בדינו של המנקר, על אף שיטתו החריגה, משום שהוא ייצג מסורת הלכתית שקיבל מרבותיו (או אולי: מהמורים שלו במלאכת הניקור), על אף שזו נדחתה בידי ר' משולם:

ואם יאמר מה שהנחתי מותר הוא ובחזקת היתר הנחתי אותו, אם התרו כבר חכמים ובקיאים ממנו שיהא עליו מן הדין לבטל דעתו מפני דעתם ולסמוך עליהם, ולא חשש לדבריהם ונהג בו מנהג היתר, נראה שזה מדרך החשודים וקרוב הוא אליהם. ועונשים אותו שמחמירין עליו יותר, אך לא כחשודים ממש, לפי שגם הוא קבל מרבו ורוצה לעמוד בשמועתו (עמ' רנח).

מצד אחד, הראב"ד הסכים עם רבו שיש להעניש את המנקר, להכריח אותו להישמע לדעת החכמים, ולנקר בהתאם לשיטתם. אך הוא ביקש שלא להחמיר עם המנקר יתר על המידה, ולא להתייחס אליו כאל מי שכופר בסמכות ההלכה, משום שהמנקר פעל על פי הדרך שלמד מן המנקרים שקדמו לו.

התורה העידה שבניו של יעקב אבינו כיבדו את זכרו של אביהם, ולכן נמנעו מאכילת גיד הנשה. כדרכם של בנים, הם התווכחו ביניהם כיצד לשמר בפועל את מסורת אבותיהם. הראב"ד, אשר זכר שאף מנקר הבשר בלונל "קבל מרבו ורוצה לעמוד בשמועתו", הורה את הדרך לגישה מורכבת הקובעת הלכה ברורה, אך מכירה בקיומן של מסורות שונות ומכבדת את בעליהן.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁸ ראב"ד - תשובות ופסקים, סימן רח, עמ' רנח.

"איסור משהו".⁶ ר' משולם הקדיש דברים ארוכים לנושא ההקפדה על ניקור גיד הנשה:

צריכים אנו לפרש על אלו האנשים שאינן רוצים לדקדק בניקור הבשר ונשאר בבשר שהם מנקרים משהו חלב או משהו שומן גיד הנשה ומבשלין בקדריהם אותה בשר (עמ' רמב).

ר' משולם הבחין בדבריו בין סוגים שונים של אנשים: העצלנים ("כ"ש שאסור לאכול ממי שאנו יודעים בו שאינו מדקדק"); השאננים ("וכל שאינו רוצה לפרוש ממנו ואומר כל מי שרוצה לנקר ינקר כי אני לא אדקדק אחריו ומי שינקר לי אני אוכל לכתחלה"), וחסרי המודעות ("ומי שאינו יודע שאינו מדקדק הרי הוא אוכל איסור משהו לכתחלה"). אבל, ככל הנראה, עיקר כעסו היה מכוון כלפי קבוצה של אנשים, בעלי ידע הלכתי, שסברו ששומן גיד הנשה איננו אסור:

וכל שכן שאיסור כליהם של אלו שאומרים ומפקקים בניקור הבשר ואומרים שאין אסור מן התורה חלב שבירך שהם טועין טעות גדולה, כי בודאי הוא אסור מן התורה... וכל המיקל בחלבו של גיד הנשה אין שומעין לו ודבריו מטים⁷ למינות. לפיכך כל אלו המפקקים בדברים הללו ואין מדקדקים בניקור הבשר א"א שלא ישאר בניקור שלהם משהו חלב, והרי הם אוכלים איסור משהו לכתחלה, וכל כליהם אסורין (עמ' רמג).

ובסיום דבריו בנושא כתב:

הילכך יש לנו להרחיק מכל המפקקים והמקלים מכליהם ומתשמישן, ויש לנו לדקדק בניקור הבשר שלא ישאר בו משהו חלב ולא חוטי חלב עד יבא ויורה צדק (עמ' רמד).

רבי אברהם בן דוד (הראב"ד), גדול פוסקי ההלכה בדרום צרפת בימי הביניים, ישב באותם הימים כתלמיד בישיבת ר' משולם בלונל. הוא חיבר מאמר תגובה על דברי רבו, וממנו מתברר שביסוד דברי ר' משולם עמד מקרה מסוים שהתרחש בזמנו: "נחזור לדברי רבינו נר ישראל שכתב על הטבח שמנקר

⁶ הרב יוסף קאפח, ראב"ד - תשובות ופסקים, ירושלים תשכ"ד, סימן רז (עמ' רמא-רנא). נוסח שלם יותר פורסם בידי אפרים קופפר, "ספר איסור משהו השלם לר' משולם ב"ר יעקב מלונל", קובץ על יד יא, ב (תשמ"ט), עמ' 63—107. ישראל מ' תא-שמע, רבי זרחיה הלוי בעל המאור ובני חוגו, ירושלים תשנ"ג, עמ' 53-55.

⁷ קופפר: נוטים.